

**ОлоSхо эйгэтигэр, №бјгэ философиятыгар тирэеирэн
ахсааSSa оёону ј№рэтии, иитии, сайыннарыы**

**Математика предметин ј№рэтии математической билии
т№рјтјн биэриини та»ынан ј№рэнээччи, логика сокуонугар
олоёуран, хаайтарбакка толкуйдуур дьёёурун сайыннарыахтаах.**

Маныха ахсааSSa ј№рэтиигэ, иитиигэ, сайыннарыыга №бјгэ
философскай №йјгэр- санаатыгар, олонхоео тирэеирэн иитии
сјSkэн улахан оруоллааёа саарбаёа суох.

Национальнай оскуоланы сайыннарыы Концепция сјрјн
тускулларыттан:

- ❖ Оёо №й№-санаата, майгыта-сигилитэ сайдарыгар омук
психологиятын уратыларыгар олоёуруу, норуот ыччатын
иитэр јгэстэрин ту»аныы.
- ❖ –јнэр к№лј№нэни национальнай культураёа у»уйуу,
№бјгэ јгэстэрин ј№рэтии, норуот кутун-сјрјн, јтј№-№йјн-
санаатын ки»и-аймах уопсай культуратын кытта
дьј№рэлээн иSэрии.
- ❖ Билии-к№рјј предметтерин, духовнай, эстетической,
физической уонна јлээ иитии сјнныјнэн национальнай-
региональнай компоненттэри туту»уу.

–№рэх министирэ Ф.В.Габышева: ”Оёону иитии уруогунан
эрэ муSурдаммакка, сылдыар эйгэтигэр, уруок та»ынан
дьарыктарга бјтјннј тарёаныахтаах. Т№р№№бјт тыл, культура

эйгэтин кэСэтии, сайыннарыы инники сјрјн соруктарбыт. Саха олоСхото ЮНЕСКО НойНобјлјн ылбыта, государственнай тус сыаллаах программаламмыта эйгэни тэрийиигэ кјјс-кNомNо буолуоҕа дии саныыбыт” диэн то»оҕолоон эппитэ(14).

. К.С.Чиряев: ”Сахалар олоСхо курдук улуу айымньыны даҕаны оҕону, ыччаты, дьону иитэргэ-јNорэтэргэ анаан айбыт курдуктар” диэн эппит.

Оҕоҕо кыратыттан олоСхо ту»унан чугастык ылынарыгар, олоСхоҕо сNоSNоҥ сылдыар ийэ тыл баайын иСэринэригэр, кини сјрјн уобарастарын ту»унан НойдNобјлј, олоСхо иитэр кыаҕын ту»анан араас Nорјттээх јлэлэр ыытыллаллар. Оччоҕо оҕо олоСхону сэргээн истэ, ааҕа, кNорNо-билэ, јNорэнэ, чинчийэ сатыа. Онон сиэттэрэн иитии-јNорэтии араас ньыматын билэн-кNорNоҥ, саСа кэм ирдэбилигэр сNоҥ тјбэ»иннэрэн мин математика учуутала буоларым бы»ыытынан, тNорјт Nобјгэ јгэстэрин, сиэрдэрин-туомнарын ахсаан, геометрия уруоктарыгар уонна кылаас та»ынан јлэбэр: элективнай курстарга, кјрэхтэ»иилэргэ, куру»уоктарга киллэрэн јNорэнээччи Нойдјјр-толкуйдуур дьоҕурун сайыннарабын. Ол курдук јNорэтэр кабинеппар ”Ахсаан Nобјгэ олоҕор”, ”Сахалыы айымньылартан задачалар” стендэлэр уларыыа турар матырыяалларын јлэбэр ту»анабын, ол оҕо болеомтотун тардар, толкуйдууругар кNомNолNоNох эбит диэн тјмјккэ кэллим.

Иккис сылын "ОлоSxo – норуот муудара»а, философията" диэн темаа jлэлэ»э сылдыабын. Сахалар былыр-былыргыттан аан дойду хайдах jНөскээбитэй, онно ким олороруй, тNө»Nө киэS уонна тNө»Nө холоонноох дойдунуй, туохтан оSo»уулааеый, хайдах тутуллааеый диэн олус сэSээрэллэр эбит. Ол ту»унан а»ары дыэSkэтик олоSхоео ойуулаан-бичиктээн кэпсэммит. Ол и»ин олоSхоео оео интириэ»ин тардаары араас задачалары, таайбараSнары, криптограммалары, кросснамбердары суоттатабын.

ОлоSxo эйгэтэ – бу олоSxo сирэ-уота, дыоно-сэргэтэ, кNөтNөрNө-cjjрэрэ, айгыр-силик айылеата. Бухатыыр тNөрNөNөbjт-jNөскээбит тNөрдjн-уу»ун, дойдутун-сирин, кини бэйэтин дыj»jнjн-бодотун, таSa»ын-сабын, сэбин-сэбиргэлин аныгы кээмэйгэ суоттаан та»ааран, тэSнээн кNөрNөллNөр. Манна элбэх боппуруостар тураллар, кэпсэтии, бы»аарыы элбиир.

Криптограмма грек тылыттан тылбаастаатахха, кистэлэS сурук диэн. Kjljjстээх тылбытыгар буукубатын ахсаана сNөп тjbэ»иэхтээх.

Криптограммалары оSоруу туспа быраабылалаах. Kjljjс буолар тыллар биир ахсааSSa туруохтаахтар. Хас буукубалааеын кNөрдNөрNөр квадраттар анныларыгар кNөмNө сыыппаралар бэриллэллэр. Ол квадраттар анныларыгар баар чыы»ылалар буукубалары бэлиэтииллэр. Бу сыыппаралары бэриллибит

соридактары суоттаан та»аараыт(№ 1,2,3,5,6 и 7), онтон № 4 кјлјс тылы ахсаан кэриСнэрин билэSSит та»аараыт. Сыппаралар анныларыгар буукубалары туруортаан тыллары арыйыхха наада.

Сорох задачалартан холобурдар:

№ 1 Холобуру суоттаан Олонхо дойдутугар олохсүйбүт бастакы дьон сири-уотун аатын бил. (Сайдалыны).

$2 : 4 * 0,3 + 0,45$ Н $(19 * 0,3 + 2,3) : 10$ Й $(1,3 + 3,6) : 7 * 0,8$ Л $(4,8 : 2 + 2,6) * 0,7$ С

$(6 : 4 + 3,5) * 0,8$ Д $(0,4 * 7 - 0,6) : 0,2$ Ы $(5,1 + 2,1) : 9 * 0,5$ А

3,5	0,4	0,8	4,0	0,4	0,56	11	0,6	11
с	а	й	д	а	л	ы	н	ы

№2 ТэСнэбиллэри суоттаан ”Дьулуруйар Ньургун Боотур” олоСхо геройдарын ааттарын та»аар: а) Ньургун Боотур аёата; б) Ньургун Боотур ийэтэ; в) ОлоСхо дойдутугар бастакы дьон; г) кинилэр уоллара; д) Ньургун Боотур кыра балта; е) убайа.

$$\begin{aligned} \text{Й} - 1/6 &= 1/6 & \text{Ь} + 1/2 &= 1/2 & \text{Д} : 2/3 &= 3/4 & 7/10 - \text{С} &= 1/5 & 1/6 + \text{Т} &= 1/3 \\ 1/9 * \text{О} &= 1/3 & 1/3 + \text{Л} &= 7/6 & \text{Ы} * 1/5 &= 1/5 & \text{И} * 4 &= 1/5 & 1/3 - \text{Э} &= 1/12 \\ \text{Н} * 3/5 &= 1/15 & 1/8 + \text{А} &= 3/8 & \text{Г} : 3 &= 2/7 \\ \text{Х} - 1/2 &= 1/5 & 9 \setminus 10 : \text{У} &= 3/20 & \text{Р} : 1 \setminus 6 &= 12 \\ \text{Б} * 2 &= 1 \setminus 4 & 5 - \text{К} &= 1 & 10j &= 50 \end{aligned}$$

а) А		Й		Ы		Н		Г	А
$\frac{3}{8}$		$\frac{1}{3}$		1		$\frac{1}{9}$		$\frac{6}{7}$	$\frac{3}{8}$
С	И	Э	Р	Т	О	Й	О	Н	
$\frac{1}{2}$	$\frac{1}{20}$	$\frac{1}{4}$	2	$\frac{1}{6}$	3	$\frac{1}{3}$	3	$\frac{1}{9}$	

б)

А	Й	Ы	Ы	Н	У	О	Р	А	Л	Д	Ь	Ы	Н	Х	О	Т	У	Н
$\frac{3}{8}$	$\frac{1}{3}$	1	1	$\frac{1}{9}$	6	3	2	$\frac{3}{8}$	$\frac{5}{6}$	$\frac{1}{2}$	0	1	$\frac{1}{9}$	$\frac{7}{10}$	3	$\frac{1}{6}$	6	$\frac{1}{9}$

№ 3 Холобуру суоттаан бухатыыр кыргыз тэрилин аатын тааар: (пальма)

$$\begin{array}{ccccc} 1,2 - 0,8 & 1,6 + 2,9 & 6,9 : 3 & 0,3 * 8 & 2 : 10 \\ : 0,1 & - 2,4 & + 1,7 & - 0,3 & + 1,3 \\ * 0,25 & : 0,7 & * 0,6 & : 0,3 & * 4 \end{array}$$

Л	А	М	П	Б
7	3	7	1	2,4

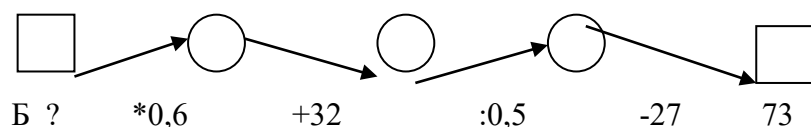
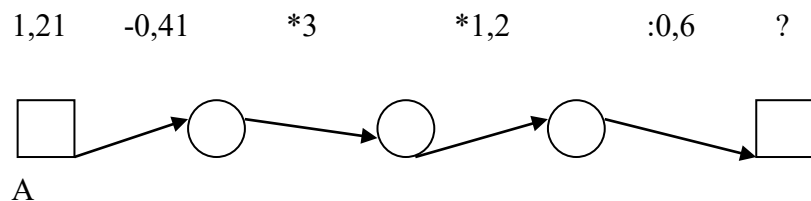
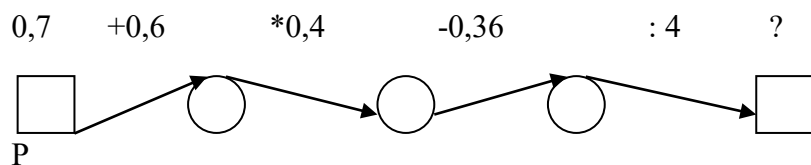
№ 4 Саха норуотун улуу айымньытын Олонхо геройын тас быыытын - табаатын аах, аныгы кээмэйгэ табаар.

18	8	10	8	28		18	14	14	18	14		18	8	10	11	3	3		17	13	18	13	11	13	21	31	21
т	№	р	№	л		т	и	и	т	и		т	№	р	г	й	й		м	у	т	у	г	у	н	а	н
18	8	2	8	28	8	10	8		19	8	1	18	8	10		15	23	7	21		15	14	5	21	,		
т	№	б	№	л	№	р	№		к	№	с	т	№	р		д	ь	о	н		д	и	э	н			
33	14	5	1		2	33	28	31	1		2	14	5	19	5	14	5	10	,	2	14	14	28	15	14	5	21
б	и	э	с		б	ы	л	а	с		б	и	э	к	э	й	э	р		б	и	и	л	д	и	э	н
17	31	21	21	31	2	31	31	10		2	13	7	28	28	31												
м	а	н	н	а	б	а	а	р		б	у	о	л	л	а												
31	28	18	31		2	33	28	31	1		35	31	10	31	14	31	10		1	31	10	33	21	15	14	5	21
а	л	т	а		б	ы	л	а	с		д	а	р	а	й	а	р		с	а	р	ы	н	д	и	э	н
17	31	21	21	31		2	31	31	1		2	13	7	28	28	31											
м	а	н	н	а		б	а	а	р		б	у	о	л	л	а											

Ключ к разгадыванию:

- 1) 28,13, 5 - часть прямой;
- 2) 6, 10, 11, 17, 3 - одна из величин, которую нужно знать для вычисления пройденного пути;
- 3) 19, 6, 31, 15, 10, 31, 18 - геометрическая фигура;
- 4) 13, 17, 21, 7,25, 11, 21, 14, - математическое действие;
- 5) 18, 10, 31, 21, 1, 12, 7, 10, - прибор для измерения углов;
18, 14, 10
- 6) 8,21, 31, 17, 11, 21, 31, 18, 11, 28, 23 - компонент дроби.
(№) -8; (й) – 3; (г) – 11; (Б) – 2; (Э) – 5; (Ы) – 33; (Д) – 35; Эпп: 1) луч. 2) время. 3) квадрат. 4) умножение. 5) транспортир. 6) знаменатель.

№ 5. Олонхо дoйдугар улахан кNотNер сјдј эриэн j№SSэ кубулуйар. Холобурдары суоттаан куччаан и»эргына бэрээдэктээн кNотNер аатын та»аар. (Бар)

Норуот №»јн хо»ооно сиэр-майгы кэрэ»итэ буолар, таабырын мындырдаан, санааны саа»ылаан, тэһнээн, сыаналаан толкуйдуурга j№рэтэр, иитэр.Сахалар тыл номоео оSостубут ох тыллара оеоео бэргэн сјбэлэринэн эбэтэр сытыы-кылыс сэмэлээ»ининэн, арыт модьуйуунан буолаллар.Ону тоеоостоох тјбэлтэээ эттэххэ оео №йјгэр јйэ саас тухары хатанан хаалаллар уонна сырдыкка, кэрэээ, јрдјккэ ысырар.

№ 6 ©бјгэ таабырынын аах уонна таай.
 $0,2 * 3$ к $0,09 * 0$ б $0,4 * 0,35$ д $0,7 * 6$ » $0,07 * 8$ № $1,25 * 0,8$ н. $0,03 * 2$ j $0,2 * 0,4$ л $0,15 * 0,2$ ь $1,3 * 2$ а $0,5 * 0,9$ х $1,4 * 0,5$ о $0,1 * 7$ р $1,4 * 0,2$ у (Чороон)

0,6	0,06	0,7	0,06	0,56	0,45	0,14	0,03	0,7	1	0,28	0,6	0,06	1	0,14	0,06	0,08	0,06
к	ј	р	ј	№	х	д	ь	о	н	у	к	ј	н	д	ј	л	ј

0,06	0,7	0	2,6	2,6	0,7	0,06	4,8	0,06
ј	р	б	а	а	р	ј	»	ј

№ 7
 $0,8-0,2$ к $2-0,03$ т $0,65-0,03$ н $0,04+0,02$ а $2+0,5$ j
 $1-0,2$ » $2-0,12$ ь $0,23-0,2$ г $1+0,04$ с $0,7-0,2$ ы
 $0,3-0,1$ н $2-0,72$ э $0,2-0,03$ х $3+0,04$ S
 $1,2-0,26$ $2-0,5$ д $5-0,03$ л $4-0,73$ № (туос и»ит)

0,6	0,2	0,8	0,2	1,97	1,97	1,28	0,62	0,6	0,2
к	и	»	и	т	т	э	н	к	и

0,2	0,62	0,62	1,28	1,28	0,17,	0,17	0,06
и	н	н	э	э	х	х	а

1,97	0,5	3,04	1,97	0,06	0,62	0,17	0,06	0,06	0,62	0,62	0,06	0,06	0,17,	2,5	3,27
т	ы	с	т	а	н	х	а	а	н	н	а	а	х	,	№

1,97	1,97	1,28	0,62	2,5	3,27	1,04	0,98	1,28	1,28	0,17	1,04	0,5	4,97	
т	т	э	н	ј	№	с	т	э	э	х	,	с	ы	л

0,03	0,5	1,97	1,97	0,06	0,62	1,04	0,5	1,95	1,88	0,06	0,06	0,62	
г	ы	т	т	а	н	,	с	ы	д	ь	а	а	н

0,62	0,06	0,06	0,17	1	0,06	0,06	0,17	1	0,06	0,06	0,1	2,5	0,8	2,5
н	а	а	н	н	а	а	х	б	а	а	р	ј	»	ј

№ 8

Точка координаталарын сНепк№ буллахха

тыллар тахсаллар, ону саа»ылаан ааеан:

а) таабырыны таай

(-6;0) (4;8) (-2;8) (4;8) (-4;-3)
 (-6;-8) (0;8) (-6;-6) (-4;0) (2;6) (4;0) (2;-3)
 (-6;0) (4;8) (2;-3) (-4;3) (-6;4) (4;8) (0;-6)
 (4;0) (4;4) (4;0) (-6;8) (-5;7,7) (-4;-3),
 (-6;-6) (4;0) (-6;4) (4;0) (4;-6) (-4;-3)
 (-6;-8) (0;8) (-6;-6) (4;0) (2;6) (4;0) (2;-3)
 (2;-3) (4;0) (3;7,7) (4;0) (4;-6) (-4;-3)
 (4;0) (4;4) (4;0) (-6;8) (-5;7,7) (-4;-3)
 (2;6) (-4;-3) (-4;-3) (3;7,7)

б) Саха норуотун номох тылларын аах.

(0;8,8) (-1,8;5) (0;8,8) (-1,8;5) (-1,8;5) (-2;-2)
 (-4,4;0) (2;2) (2;2) (2;2) (-4,4;0) (2;2) (-3,1;-4)
 (0;8,8) (1,8;5) (4,4;0) (3,1;-4) (-1,8;5) (-2;-6) (-2;-6) (2;-10) (2;-10)
 (3,1;-4) (3,1;-4) (-2;8) (2;-6) (-4,4;0) (-3,1;-4) (-2;-2)
 (-4,4;0) (2;2) (2;2) (-4,4;0) (2;2) (-3,1;-4)
 (3,1;-4) (-3,1;-4) (-3,1;-4) (0;-10) (-3,1;-4) (-2;-6) (-2;-6) (-3,1;-4) (-3,1;-4)

Эппиэтэ:

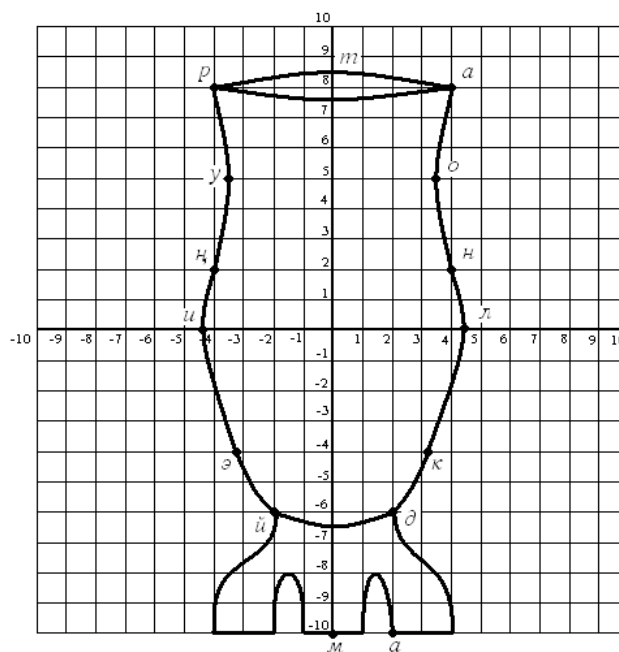
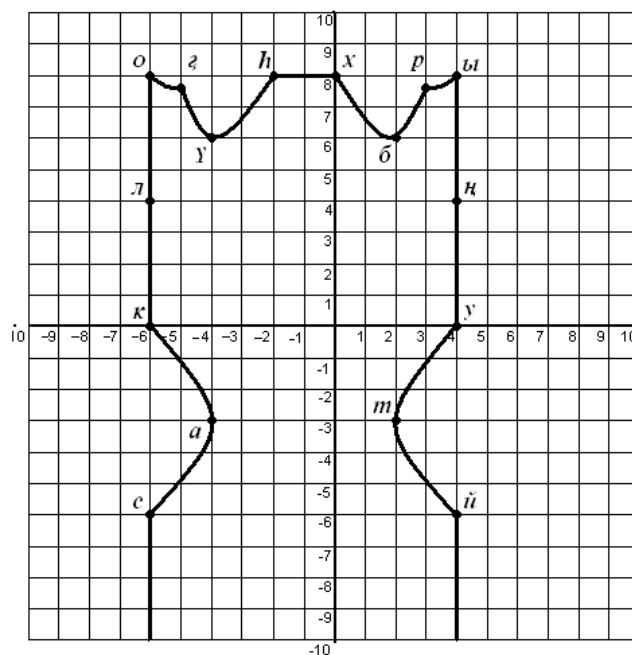
а)

Кы»ыйа охсубут

Кыталык үсүөсө,

Сулуйа охсубут

Туруйа үсүөсө

Баар j»j. (–Sjj)

б)

ТуттуоS иннинэ толкуйдаа, кэрдизS иннинэ кээмэйдээ.

№9 Кросснамбердар. 5-6 кылаастар.

Кросснамбер – чыы»ыланан ребус биир кNөрjSэ. Кросснамбер эмиэ кроссворд курдук оSo»улар: хас биир клеткаеа биир сыппара туруорулар(сытыары уонна туруору столбиктарга).

Сорудахтары толорон сыппаралары туруортаан бэриллэр.

Сахалыы кээмэйдэри аныгы кээмэйгэ та»ааран, сүоттаан, олоSхо персонажтарын кэриSnэрин бул .

Сытыарыта:

а) **Тоеус былас** от саеа

Дуолаеа ньиргиэр сэргэ...

в) **аеыс арсыын** аалай хампа бытырыыстаах...

г) **–с былас** холобурдаах NөрбNельдййэр Nөттjктээх...

д) **уон кјnnјk** сиртэн субуруйан охсулар

уйулеа кNөmjс кутуруктаах...

е) **былас ордуга тоус аSара** бадахтаах

хара бадаеай ыты»ынан...

ж) **сэттэ кјnnјk** сиртэн субуруйан охсулар

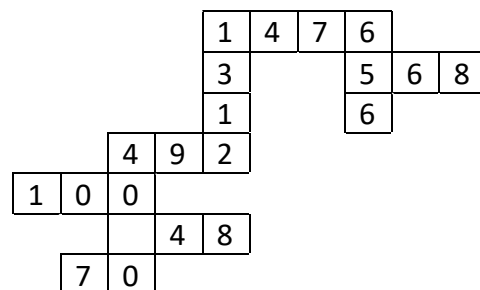
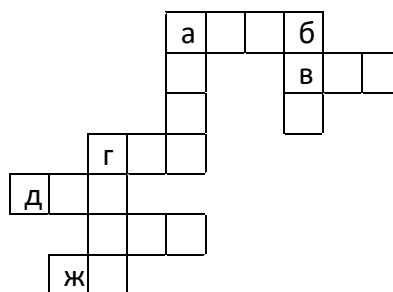
уйулеа кNөmjс кутуруктаах...

Туруорута:

а) **–с былас** су»уохтаах Айталыын Куо диэн...

б) **TјNөрт былас** ласпалдьйар самыылаах...

г) **Отут быластаах** оронугар...

Бу jlэлэр tјmjктэрэ:

1. –Nөрэнээччи уонна учуутал биир санааеа кэлэллэр, NөйдNө»NөллNөр.
2. –Nөрэнээчи уруокка ылбыт билиини хатылыыр, чиSэтэр.
3. Оео толкуйдуур дьоеура сайдар.

Ту»аныллыбыт литература

1. Жохов В. И. и др. Математический тренажер – 5 класс, Москва – 2002.
2. Жохов В. И. и др. Математический тренажер – 6 класс, Москва – 2002.
3. Ойунский П. А. "Ньургун Боотур Стремительный" –Якутск, - 1982.
4. Петерсон Л.Г. и др. Математика – 4 класс. – Москва, - 2005.

5. Петрова А. И. Задача хомурууннуга – 5-6 кыл. – Дьокуускай, - 1995.

6. Худадатова С.С. Математика в ребусах, кроссвордах, криптограммах, чайнвордах. – Москва, - 2003.